

*M*ākslinieka Gustava Kluča vārds cieši saistīts ar padomju tēlotāju mākslu, sevišķi ar politiskā plakāta izveidošanos. Politiskais plakāts, kura rašanos izraisīja lielās revolucionārās pārvērtības mūsu zemē, jau pašā sākumā kļuva par revolucionāro ideju propagandas un aģitācijas iedarbīgu līdzekli masu mobilizēšanā cīņā pret strādnieku šķiras ienaidniekiem.

G. Klucis bija viens no pirmajiem jaunās Padomju republikas māksliniekiem, kas saprata politiskā plakāta idejisko iedarbību un saskatīja arī plakāta izveidošanas daudzveidīgās iespējas. Plakāta emocionālā spēka pastiprināšanai viņš ieviesa tajā jaunu elementu — dokumentālo fotogrāfiju. Faktu materiāls kā izteiksmes līdzeklis kļuva par mākslinieka daiļrades pamatu.

Radīdams politisko plakātu, Klucis atspoguļoja tā laika notikumu aktuālākās problēmas, centās sasniegt mākslinieciskā tēla vispusīgu izteiksmi, tiešamību un pilnību.

Mākslinieks bija vispusīgi apdāvināts. Viņš radīja plakātus ne tikai par aktuāliem laikmeta notikumiem, bet veiksmīgi darbojās arī poligrāfijā, tehniskajā estētikā un glezniecībā, kā arī izstāžu, ielu un laukumu noformēšanā. Klucis daudz strādāja pie fotomontāžas teorētiskajiem pētījumiem un krāsas problēmas.

Kluča novatorisms mākslā 20. gs. sākumā bija pazīstams Padomju Savienībā un aiz tās robežām. To apguva progresīvie mākslinieki Vācijā un citur.

Gustavs Klucis dzimis 1895. gada 4. janvārī Latvijā, Valmieras apkaimē, strādnieku ģimenē. Deviņu gadu vecumā zēns zaudēja tēvu un sāka strādāt lauku darbus pie apkārtējiem saimniekiem. Viņa vecāko brāli, aktīvu 1905. gada revolucionārās kustības organizatoru Latvijā, arestēja un izsūtīja trimdā.

Jau agrā bērnībā Gustavam Klucim patika zīmēt. Viņš sapņoja par mākslas skolu, bet mācībām skolā bija vajadzīgi līdzekļi. 1910. gadā Klucis iestājās skolotāju seminārā Valmierā, kur trīs gadu laikā bez pārējiem mācību priekšmetiem viņš apguva elementārās zināšanas zīmēšanā un gleznošanā.

Pabeidzis semināru, Klucis iestājās Rīgas mākslas skolā un mācījās pie ievērojamā latviešu gleznotāja V. Purviša.

Jaunais mākslinieks nesamierinājās ar sasniegto un devās uz Mākslas veicināšanas biedrības skolu Pēterburgā. Šajā laikā Klucis apvienoja mācības ar radošo darbu. Viņš darināja gleznas un dekorācijas Ohtas rajona teātrim.

Revolucionāro notikumu laikā 1917. gadā, būdams latviešu sarkano strēlnieku rindās, G. Klucis piedalījās Ziemas pils ieņemšanā un jaunās Padomju valdības apsardzē Smoļnijā.

1918. gada martā viņš kopā ar latviešu sarkano strēlnieku ložmetēju komandu pārcēlās uz Maskavu, lai Kremlī apsargātu valdību. Atpūtas brīžos viņš gleznoja, zīmēja transparentus aģitvilcieniem un gatavoja dekorācijas V. Paļenova vārdā nosauktajam teātra mākslas namam.

1918. gada jūlijā Klucis piedalījās eseru dumpja apspiešanā. Pēc tā likvidēšanas mākslinieks saņēma pasūtījumu gleznot lielu panno šo notikumu atainošanai. Panno novietoja virs kolonnām Lielajā teātri, kur notika 5. Padomju kongress.

Gatavodams panno metu «Uzbrukums. Latviešu sarkanie strēlnieki 1918. gadā», Klucis pirmo reizi padomju mākslā apvienoja grafiku ar fotogrāfiju.

Ari turpmāk viņš palika uzticīgs šai plakātu kompozīcijas uzbūvei, pilnveidojot fotogrāfijas pielietošanu dažādās mākslas nozarēs. Klucis rada jaunu mākslas formu — fotomontāžu, kuras pamatā ir fotogrāfija.

Jau pirmajās dienās Padomju republikas valdība ar V. I. Leņīnu priekšgalā veltīja lielu uzmanību mākslas attīstībai, uzskatot to par svarīgāko uzdevumu masu komunistiskās ideoloģijas audzināšanā.

Latviešu sarkanie strēlnieki — mākslinieki atsaucās partijas aicinājumam un radīja lozungus, plakātus un stājdarbus. 1918. gadā tika noor-

ganizēta tēlotājas mākslas studija, kuru vadīja V. Andersons. 1918. gada septembrī studija sarīkoja pirmo latviešu sarkano strēlnieku mākslinieku darbu izstādi (glezniecība, grafika, zīmējumi).

Šajā izstādē piedalījās arī G. Klucis. Viņš eksponēja gleznas ar savu karabiedru attēliem, zīmējumus un akvareļus, veltītas V. I. Ļeņinam. Līdz mūsu dienām saglabājušies tikai nedaudzi šī posma mākslas darbi, piemēram, glezna «Kremļa dārzā», kas liecina par mākslinieka vispusīgo talantu.

Izstādei bija lieli panākumi un apdāvinātākos māksliniekus, to starpā arī G. Kluci, sūtīja mācīties Valsts otrajās brīvajās mākslas darbnīcās.¹

Klucis apmeklēja nodarbības un līdztekus tām veica plašu kultūras masu darbu sarkanarmiešu vidū.

1921. gadā viņš beidza Valsts augstākās mākslinieciski tehniskās darbnīcas Glezniecības fakultāti un ieguva mākslinieka gleznotāja diplomu.

Turpmākajam G. Kluča daiļrades posmam raksturīgi jaunā meklējumi. Viņš pētīja glezniecības izteiksmes līdzekļus — krāsu, gaismu, faktūru, dziļuma dimensiju un kompozīcijas likumus. Mākslinieks daudz strādāja, risinot faktūras problēmas. Nereti kā faktūras materiāls tika izmantoti arī foto uzņēmumi.

Tā savā grafišķajā darbā «Dinamiskā pilsēta» Klucis izmantoja fotogrāfiju kopā ar citām faktūrām. Kompozīciju viņš bieži veidoja no fotogrāfijām, līnijām un krāsziēda.

Šie meklējumi un uzkrātā darba pieredze nodrošināja māksliniekam labus panākumus turpmākajos daiļrades gados.

G. Klucis aktīvi piedalījās izstādēs Padomju Savienībā un ārzemēs. 1922. gadā izstādē, kas veltīta III Kominternes kongresam, viņš eksponēja dinamiskas konstrukcijas, kuru tālākā izveidošana kļuva par pamatu telpiska noformējuma jaunai metodei. 1937. gadā Vispasaules izstādē Parīzē pēc mākslinieka meta iekārtoja PSRS preses un grāmatu izdevumu nodaļu.

Sociālisma celtniecības laikā revolucionāro svētku svinībām ieviesa jaunu formu laukumu un ielu dekorējumos. No koka un papīra G. Klucis cēla tribīnes un savdabīgus kinofoto stendus ar maiņas ekrāniem, kur ar kinohroniku palīdzību ilustrēja oratora runu. Rotējošie stendi skatītājam rādīja vajadzīgā secībā fotogrāfijas un tekstus, kas bija novietoti uz plāksnēm — lāpstīņām.

¹ 1920. g. tika nodibinātas Valsts augstākās mākslinieciski tehniskās darbnīcas, kas izveidojās no Valsts otrajām brīvajām mākslas darbnīcām.

Mākslinieka radītās dinamiskās konstrukcijas arī turpmāk tika lietotas kā aģitācijas uzskates līdzeklis.

1933. gadā 1. Maija svētku svinībām G. Klucis un mākslinieku grupa noformēja Sverdlova laukumu. Viņš pagatavoja četrus pano, kuros bija attēlota tautas masu revolucionārā cīņa no Parīzes Komūnas līdz Lielajai Oktobra sociālistiskajai revolūcijai (uzbrukums Tileri pilij, Ziemas pils ieņemšana, sociālistiskās celtniecības pirmie panākumi — Dņeprostrojs utt.). Lai pano radītu lielāku efektu, pielietoja atbilstošu apgaismojumu. Lielās 25 metru augstās fotomontāžas radīja spēcīgu iespaidu, pārsteidza ar monumentalitāti, kompozīcijas un gaismas vienotību.

1924. gadā Klucis kļuva par pasniedzēju Valsts augstākajās mākslinieciski tehniskajās darbnīcās. Klucim radās iespēja nodarboties ar teorētisku jautājumu risināšanu tehniskajā estētikā. Pamatojoties uz fizikas likumiem, psiholoģiju, tehniku un dabu, pētot krāsu savstarpējās attiecības, viņš izstrādāja metodiku par kolorīta izmantošanu rūpniecībā.

Līdztekus mākslinieks daudz un ar labiem panākumiem strādāja pie fotoplakātu montāžas, cenšoties savus sasniegumus šajā jomā arī teorētiski pamatot. Ja G. Kluča pirmajos plakātos «Vecā pasaule un pasaule no jauna celtā» (1920. g.), «Ļeņins un elektrifikācija» (1920. g.) manāma formas un kompozīcijas sadrumstalotība, tad pakāpeniski mākslinieks atbrīvojās no liekas detalizācijas un radīja veselu, vienotu kompozīciju. Tekstu uzraksti bija īsi un izteiksmīgi ar loģisku frāžu sadalījumu. Kolorīts kļuva noteikts, lakonisks un pakļāvās kopējai darba iecerei («Antiimperiālistiskā izstāde» 1929. g.).

G. Klucis centās veidot plakāta kompozīciju tā, lai galveno saturu tajā izceltu ar apjomu, ar krāsu, pakļaujot atsevišķas detaļas pamatdomai.

Daudz izdomas un talanta mākslinieks ziedoja Ļeņina tēla atveidošanai. Mākslinieks radīja astoņu plakātu ciklu «Ļeņins un ļeņinieši». 1924. gadā to iespieda kā pielikumu krājumam «Jaunā gvarde». Tēla traktējums, kompozīcija un krāsziens ierindoja to plakātu mākslas izcilākajos darbos. Vadoņa lomu vēsturē viņš attēloja šādos plakātos: «Komunisms — Padomju vara plus visas zemes elektrifikācija» (1928. g.), «Nepa Krievija kļūst par sociālistisku Krieviju» (1929. g.).

Trīsdesmitie gadi bija ievērojams posms Padomju Savienībā. Tas bija saistīts ar sociālistiskās celtniecības panākumiem, lidojumu stratosfērā un čeļuskiniešu epopeju. G. Kluci saistīja visi šie notikumi. Padomju Tautas Komisariāta uzdevumā viņš devās radošā komandējumā uz Baku, Astrahaņu, Novorosijsku, Donbasu un Dņeprostroju. Brauciena mērķis bija materiālu vākšana sociālistiskās celtniecības attēlošanai.

Komandējuma rezultātā radās plakātu sērija: «PSRS — pasaules proletariāta trieciena brigāde», «Dosim miljoniem kvalificētu kadru», «Uzcelsim šahtas melnajai metalurģijai — Kuzņecstroju». Šie plakāti ieguva plašu popularitāti un kļuva par politiskā plakāta kritēriju.

Svarīga nozīme bija mākslinieka darbam poligrāfijā. Sākot ar 1927. gadu G. Kluča darbs cieši saistījās ar Valsts tēlotājas mākslas izdevniecību. Viņš darbojās žurnālos: «Molodaja Gvardija», «Mir», «Smena», «Kinofront», centrālajos laikrakstos «Pravda», «Izvestija» un ilustrēja daiļliteratūru.

Dzīvodams tālu no Latvijas, Klucis neaizmirsā dzimteni. Viņš latviešu laikrakstam «Komunāru Cīņa» zīmēja ilustrāciju tušā «Visu varu Padomēm!».

1935. gadā G. Klucis latviešu biedrības «Prometejs» uzdevumā apmeklēja latviešu paraugkolhozu Azovas — Melnās jūras apgabalā. Zīmējumos un akvareli viņš attēloja latviešu kolhozniekus darbā un atpūtā («Lauku brigādes priekšsēdētāja P. Purviša portrets», «Rasmus Siliņas portrets»).

1936. gadā mākslinieks radīja latviešu nacionālā raksta un nacionālo tautas tērpu zīmējumu albumu. Šie darbi bija pazīstami arī Latvijā.

Dzīves gājuma pēdējos gados mākslinieks līdztekus plakātam pievērsās arī glezniecībai un akvarelim. Viņš gleznoja portretus, ainavas, kļūst dabas.

Iepazīstoties ar mākslinieka daiļradi, nevaram nemīlēt to, ko viņš radījis. Tā nav nejaušība, ka pēdējā laikā interese par Kluča daiļradi kļūst arvien lielāka.

Mākslinieka otrajā pēcnāves izstādē, kas veltīta viņa 75. dzimšanas dienai, iepazīsim nelielu daļu no tā, ko radījis Kluča vispusīgais talants. Tā palīdzēs mums izprast viņa daiļrades attīstību un atstātā mākslas mantojuma vērtību.